

Fuad Vəliyev

Bakı Ali Neft Məktəbinin professoru

“Ey insan! Sənə yetişən hər yaxşılıq Allahdandır, sənə üz verən hər bir pislilik isə özündəndir”.
(“Qurani-Kərim”, “Nisa” surəsi., 79)

Bu dünyada təsadüf deyilən bir şey yoxdur – təsadüf sandığımız hər bir hadisə, əslində, dərk etmədiyimiz, anlamadığımız bir zərurətdir. Hər xəbərdən qabaq bir xəbərdarlıq gəlir. Yeter ki, onu görüb, eşidib, anlayıb vaxtında nəticə çıxara biləsən.

İndi dünyanı kabus dolaşmaqdadır – “Tacılı kabus”. İnsana daha bir xəbərdarlıq, bəşər tarixinin yeni mərhələsinin anonsu...

İnsan və Kabus

Əsrimizin 20-ci ilig Artıq bu gün biz yeni bir zamanda, fərqli bir dünyada yaşayırıq. Artıq heç nə – həyat tərzimiz, davranışımız, iqtisadi-sosial imkanlarımız, dünyaya baxışlarımız, maddi-mənəvi dəyərlərimiz əvvəlki kimi olmayacaq.

Öz qüdrətli elmi, texnologiyaları, sonsuz idrak imkanları ilə öyünən, qürrələnən, özünü təbiətin ağası sayan insan daha yoxdur. Təbiət qüvvələri qarşısında, Allahın iradəsi qarşısında aciz, zavallı, şaşqın hala düşmüş bir varlıq var. Hətta nanoölçülü, gözəgörünməz bir mikrob qarşısında da zəif və çarəsiz bir varlıq...

Dünən gələcək haqqında möhtəşəm planlar quran, nəfsinə qul olaraq sonsuz, hüdudsuz arzularla, bitib-tükənməyən istəklərlə yaşayan bu varlıq indi qorxu və təlaş içində öz evinə qapanıb. Müharibələr, savaqlar səngimmiş, kütləvi tədbirlər, səyahətlər dayandırılmış, sənaye-nəqliyyat tullantıları azalmış və insanın zorakılığından azacıq qurtulmuş təbiət bir qədər rahat nəfəs almağa başlamışdır.

Deyərlər ki, son aylarda Venesiya kanallarının üfunətli, çirkab suları durulmuş, hətta balıqlar da görünməyə başlamışdır. Demək, təbiət, hələ ki, özünü bərpa edə bilər – insan imkan verərsə...

İnqilablar və Entropiya qanunu

İnsan – “yaranmışların əşrəfi”, bir bioloji-fiziki faktor olaraq, təbiətlə harmonik bir münasibətdə minilliklər ərzində dinc-yanaşı mövcud olmuş, təbiətin nemətlərindən, ona ciddi ziyan vurmadan, halallıqla bəhrələnmişdir. Lakin bu xoşməramlı münasibət XIX əsrdən başlayaraq pozulmağa başladı. Səbəbsə istilik maşınlarının icad edilməsi və tətbiq edilməsi ilə başlanan Sənaye İnqilabı oldu.

Daha sonralar, XX əsrdə silsilə elmi- texnoloji inqilablar baş verdi. Bu inqilablar insanı ağır əmək tələb edən işlərdən azad etdi, istehsalatda və nəqliyyatda böyük kəmiyyət və keyfiyyət sıçrayışına səbəb oldu, məişətdə, gündəlik həyatda yüksək komfort standartlarını təmin etdi. İnsan tamam başqa bir tərtibdə möhtəşəm gücə sahib oldu.

Lakin hər bir inqilab yaradıcı, proqressiv olmaqla yanaşı, eyni zamanda böyük qurbanlar tələb

edir, dağıdıcı, destruktiv yeniləşmə ilə müşayiət olunur. İnsan, təbiətin təməl qanunlarına əsasən, elmi-texniki nailiyyətlərin ağır bədəlini ödəmək məcburiyyətindədir.

Məlumdur ki, hər hansı sistemdə nizam-sızlıq ölçüsü olaraq entropiya anlayışından istifadə olunur. Təbiətin fundamental paradigması olan Entropiya qanununa əsasən, bütün təbii proseslərin axarı entropiyanın artması istiqamətində, nizamdan nizamsızlığa, xaosa doğru.

Termodinamikanın II qanunu təbiətdəki proseslərdə təzahür edən fundamental assimetriyanın ifadəsidir:

Mexaniki enerji tam şəkildə istilik enerjisinə çevrilə bilər, lakin

“Yer kürəsi insan üçün yararsız məkana çevrilmək təhlükəsi qarşısındadır”

Azərbaycanlı professordan “Tacılı kabus”a fərqli baxış

əks proses yalnız qismən baş verə bilər – istilik təkrar olunan prosesdə istilik enerjisinin yalnız müəyyən hissəsinin mexaniki enerjiyə çevrilməsi mümkündür.

Əgər biz istilik enerjisindən mexaniki enerji əldə etmək istəyiriksə, onda bu halda müəyyən “vergi” verilməlidir. Bu “vergi”, istifadəsi artıq mümkün olmayan, çirklə, zəhərli enerji şəklində ətraf mühitə atılır.

dissonans yarandı – İnsan mənəvi cəhətdən hələ kifayət qədər yetkin adam olmamış alim oldu...

“Domokl qılıncı”

Ağıldan bəlaya düçar olmuş insan öz elmilə özünə qlobal problemlər yaratdı. Atom- nüvə müharibəsi təhlükəsi – keçən əsrdən etibarən, insanın başı üstündə “Domokl qılıncı” təkisi asılmışdır. Lakin digər problemlər – gen mü-

ona ziyan gətirməyəcəkmizi?”.

“Təbiətin ağası”

Son əsrdə insanın elmi-texniki, texnoloji imkanları elə bir həddə çatdı ki, artıq o, ekosistemin dominant faktoruna çevrilərək, biosferin, bütövlükdə Planetin fundamental xüsusiyyətlərini dəyişdirə biləcək qədər qüdrətə sahib oldu. İnsan artıq təbiətin bir parçası yox, təbiətin ağası olmaq id-

rə 40 milyard ton karbon qazı buraxılır və nəticə etibarilə, Yer kürəsinin orta temperaturu nəzərə cərpacaq dərəcədə artmaqdadır.

Milyon illər boyunca planetin ağ ciyərləri sayılan rütubətli tropik meşələr dayanıqlı tarazlıq halında mövcud idi. İndi bu meşələr dəqiqədə 20 hektar sürətlə məhv edilir. Sakit okeanda, zaman-zaman Amerika və Asiya arasında dreyf edən nəhəng boz ləkə görünməkdədir. Bu ləkə, təxminən, 15 milyon kvadrat kilometr bir sahədə formalaşmış milyonlarla ton, əsasən, plastik tullantılardan ibarət Böyük Sakit Okean Zibixana Adasıdır (Great Pacific Garbage Patch). Bu ada son əlli il ərzində insanın təbiətə qarşı sayqınsızlığının, təcavüzünün ifadəsi sayıla biləcək bir ittihamnamədir.

“Pirr qələbəsi”

İnsan təbiətə qarşı bir işğalçı kimi davranır, zorakılıq siyasəti yürüdür və heç şübhəsiz, bunun ağır bədəlini ödəməyə məhkumdur – təbii kataklizmlərlə, quraqlığın, torpaq eroziyasının, səhralaşmanın artması, ekstremal iqlim dəyişikliyinə baş verməsi, buzlaqların əriməsinin intensivləşməsi, təbii qida məhsullarının tükənməsi, içməli su qıtlığı və yeni-yeni xəstəliklər...

İnsan öz elmi ilə qürrələnərək, dünyadakı ilahi tarazlığı, təbiətdəki ali ahəngi pozdu, genetik əməliyyatlarla yeni-yeni bitki, heyvan, bakteriya növləri yaratdı, klonlaşdırma həyata keçirdi, həyatı bir anda məhv edə biləcək atom-nüvə bombaları, kimyəvi, bioloji silahlar icad etdi və Yer kürəsini möhtəşəm zibixanaya çevirdi.

Təbiətin ilahi düzəni pozulmaqdadır. Okeanın, torpağın, atmosferin hədsiz çirklənməsi, zaharlanması və nəticədə, qlobal istiləşmə, ozon yarlıqları, yeni-yeni çeşidli xəstəliklər – bunlar yaxınlaşmaqda olan ekoloji kollapsın əlamətləridir. İnsan təbiət üzərində böyük “qələbələr” qazandı. Lakin təbiət üzərində qələbə, əslində, bir “Pirr qələbəsidir” – onun bədəli çox ağırdır!

ardı gələn sayımızda

Sənaye inqilabı və elmi-texnoloji sıçrayış nəticəsində qlobal entropiyanın artması prosesi təhlükəli dərəcədə kəskin xarakter aldı.

Dissonans

Bəşər elmi böyük nailiyyətlər qazandı, misli görünməmiş elmi-texnoloji nəticələr əldə edildi. Bu nailiyyətlər insan övladını xoşbəxt edə bilirdi Fəqət, əfsuslar olsun ki, elmi nailiyyətlər daha çox hər bə, təbiətin məhvinə, şeytani əməllərə xidmət etmiş oldu.

İnsanın elmi artmaqdadır, lakin onun mənəviyyəti elmilə mütənəşib artmır. İnsan möhtəşəm enerji mənbələrinə sahib oldu, fəqət bu mənbələri doğru-dürüst idarə və istifadə edə biləcək əxlaqa sahib ola bilmədi. Faciəvi bir

həndisliyinin fəsadları və ekoloji fəlakət hazırda bütövlükdə bəşəriyyətin varlığını təhdid edən daha böyük təhlükələrdir.

Elmi inkişafın indiki səviyyəsi elədir ki, hər hansı yeni elmi nailiyyət (fiziki, bioloji, kimyəvi) hərbi-siyasi məqsədlər üçün kütləvi qırğın silahlarının daha dağıdıcı növlərinin yaradılması, insan şüurunda kənar manipulyasiyalar etmək, ayrı-ayrı fərdləri və ümumilikdə, cəmiyyətin zombiləşdirilməsi kimi şeytani məqsədlərə xidmət edə bilər.

Pyer Kyurininin Nobel çıxışından (1903) – “g biz özümüzdə indi sual verə bilərik, bəşəriyyət təbiətin qanunlarını aşkar etməklə bir şey qazanırmı? Bəşəriyyət bu qanunlardan istifadə etmək üçün kifayət qədər yetişmişmi, bu biliklər

diasına düşdü və min illərlə sabit, dəyişməz qalmış təbiət görünməmiş amansız istismara məruz qalaraq, kəmiyyət və keyfiyyətə kəskin dəyişikliklərə məruz qaldı. Məyusedici faktır ki, yalnız son uki insan nəslinin yaşam dövründə vəhşi təbiətin, demək olar ki, yarısı məhv edildi. [Global Footprint Network].

Plastik Ada

Milyardlarla ton çirklə, zəhərli, toksik emissiyalar, davamlı olaraq, hər saat, hər gün ətraf mühiti zəhərləyir – çaylara, dənizlərə axıdılır, atmosfərə buraxılır, torpağa atılır, Yer biosferindəki çox kövrək enerji-maddə balansını pozulur və son olaraq, planetimizdə həyatın varlığına yaranan təhlükə gündən-günə artır. Hər il atmosfə-